

IV. VAN ROMAN POPULAIRE TOT MENGELWERK

A. O Dierbaar Vlaanderen

We hebben tothiertoe vooral theater en film behandeld en terloops opgemerkt dat onze R & B ook de belangstelling genoten van romanciers en dusdanig ook als volksroman bekendheid kregen.

Hoe zat het dan met die volksroman, in de Franse taal “roman populaire” genoemd? Uiteraard is de benaming roman populaire ontoereikend. De roman werd pas begin 19de eeuw het vehikel van de “auteur”, de romanschrijver, en wel onder invloed van buitenlandse “romanciers”, zoals **Walter Scott** en **Fenimore Cooper**. De *gothic novel* drong pas vrij laat Frankrijk binnen, gezien de Napoleontische blokkade van de Britse Eilanden, maar wanneer bvb. de werken van **Ann Radcliffe** (1764–1823) vertaald worden, sluit dat wonderwel aan bij de verzuchtingen van de Franse romantici en is er geen houden meer aan de stroom romannetjes. Alsof auteurs een nieuwe genre ontdekten, gezien theater schrijven en gespeeld worden toen nog altijd de eerste be-trachting was van elke debuterende “écrivain”.

Trek er de beginjaren op na van pakweg Victor Hugo, van Alexandre Dumas, van Jules Verne. Allen bezitten die onvoorwaardelijke passie voor toneel en alsof ze niet beter kunnen, debuteren ze respectievelijk met theaterstukken. Pas wanneer au-teurs de kans wordt geboden hun oeuvre in proza te verspreiden, gaat het tij lang-zaam keren en worden de dramaturgen ook romanciers of feuilletonisten. We spre-ken dan nog niet van roman populaire maar van *feuilleton*. Dat zal een nieuwe trend vastleggen en auteurs immens populair maken, dank zij de grote verspreiding van hun werken in de gesneden maat van het feuilleton, dwz. de roman die in afleverin-gen verschijnt. En dat zal pas van 1836 af geschieden.

LES MYSTÈRES DE PARIS

Literaire tijdschriften (tweewekelijks of maandelijks) zoals *La Revue des Deux Mondes* of *La Revue de Paris* hadden zich reeds in 1829 aan feuilletons gewaagd. In dagbladen werd dit pas in 1836 een mode en wel in twee kranten: die van zakenman **Emile de Girardin** die de krant *La Presse* uitgaf en de abonnementsprijs halverde door “reclame” op te nemen, en respectievelijk die van zijn vroegere medewerker, **Armand Dutacq** – bijgenaamd de *Napoleon van de pers* – die datzelfde jaar uitpakte met *Le Siècle*. Beiden waagden zich aan het uitgeven van in mootjes gehakte verhalen

(romans) en dat bleek een voltreffer. Het had alleszins te maken met de zopas verworven liberalisering van de pers. Kranten waren voordien vrij politiek gericht en lieten culturele of sociale, lees mondaine, informatie over aan de tijdschriften.¹¹

Toch kwam de ware doorbraak er pas enkele jaren later, met de publicatie in *Le Journal des Débats* van **Eugène Sue's** *Les Mystères de Paris*. (juni 1842 tot oktober 1843). Een donderslag bij heldere hemel, die een mode, wat zeg ik, een rage ontketende. *Les Mystères* hield heel Frankrijk in de ban, de oplage van de krant steeg zienderogen. Iedereen wou immers weten wat er met de rijke *Rodolphe*, de arme *Fleur-de-Marie* en de afgrijselijke *Maitre d'Ecole* gebeuren zou!

Het voorbeeld en het succes werkten aanstekelijk en elke krant wou nu zijn feuilleton, zijn held, zijn schare aanhangers en vooral de vele abonnees, wat een lekker lopend verhaal kon garanderen. De jaren 1836 tot 1842 worden dan ook beschouwd als de "leerjaren", terwijl de periode tot 1866 de "gouden jaren" van de roman feuilleton zijn, met als tenoren Sue, Dumas, Balzac, Féval, Ponson du Terrail. Niemand ontsnapt aan het verschijnsel dat tenslotte literatuur goedkoop beschikbaar maakte voor de massa. Wanneer in 1862 *Les Misérables* verschijnt (dat eerst *Les Misères* moest heten) weet ook **Victor Hugo** wat hij Eugène Sue schatplichtig is.

Uiteraard leidde dit tot bombastische overdaad, goedkope effecten en ergerlijke herhaling. Niet iedereen was opgezet met de roman feuilleton die nadien "roman populaire" werd gedoopt, toen hij zich uitbreidde tot goedkope, gebrocheerde of genaai-de edities en zich losrukte uit het te vluchtige keurslijf van de moeilijk en onhandig bij te houden krant.

Niet iedereen was opgetogen, zei ik. **Sainte-Beuve** zowel als de geschifte **Karl Marx** hebben menigmaal hun afkeer van deze "goedkope" vorm van literatuur uitgespuwd, maar wie de meeslepende gratie van Sue, Balzac, Féval, Hugo en Dumas niet proeft, weet niet wat hij mist.¹²

-
- 11 *Gustaaf Segers: HET MENGELWERK IN ONZE DAG- EN WEEKBLADEN, Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie, 1921.*
Edmund Pearson: DIME NOVELS, Little Brown & Company, Boston, 1929
J. Gielen e.a.: MASSALITERATUUR. Een onderzoek naar de schrijfroman Saskia, Nijmegen, 1974, twee banden.
Robert Marty: DECOUVRIR LE ROMAN POPULAIRE, Seghers, Paris, 1976
Yves Olivier-Martin: HISTOIRE DU ROMAN POPULAIRE EN FRANCE, Albin Michel, Paris, 1980.
Vladimir Bina: OVER LIEFDE EN AVONTUUR, Een sociologische verkenning van consumptieliteratuur, Van Loghum Slaterus, 1981.
Michel Nathan: ANTHOLOGIE DU ROMAN POPULAIRE 1836-1918, UGE, 10/18, Paris, 1985.
Lise Queffélec: LE ROMAN-FEUILLETON FRANCAIS AU XIXe SIECLE, Que Sais-Je? nr 2466, Puf, Paris, 1989.
Daniel Compère (red.): DICTIONNAIRE DU ROMAN POPULAIRE FRANCOPHONE, Nouveau Monde, Paris, 2007.
- 12 *Karl Marx & Friedrich Engels: LA SAINTE FAMILLE ou Critique de la critique, Editions sociales, 1969.*
Hierin het fameuze stuk over Eugène Sue en "Les Mysteres de Paris" waarvan Marx blijkbaar niets begrepen heeft. Quel con!

LECTUUR OF LITERATUUR?

Akkoord, men kan niet onderuit aan het commercieel doeleind van de uitgever. Deze “rez-de-chaussée” – ofte benedenverdieping, omdat het feuilleton vaak onderaan de pagina over de breedte van het blad liep – werd duidelijk opgenomen om abonnees te ronselen, abonnees die gelokt door de intrige, de personages of het juteuse verhaal er telkens weer het vervolg van wilden kennen en vaak een krant kochten enkel en alleen om het feuilleton. Een zelfde verschijnsel zal zich een eeuw later herhalen wanneer kranten beeldverhalen beginnen op te nemen, die de feuilletons van de 20ste eeuw worden en op hun beurt verdrongen worden door de verslaving aan het televisie-feuilleton.

Het commercieel oogmerk van de uitgever heeft tenslotte weinig belang wanneer het feuilleton van goede kwaliteit is. Dat was helaas niet altijd het geval.

Enkele namen die als bakens gelden zijn ons dusdanig bijgebleven. Denk aan *De Brooddraagster* (1884) van **Xavier de Montepin** of *De Twee Wezen* (1892) van **d’Ennery**; het zijn twee absolute hoogtepunten van wansmaak en clichés, en dat soort tiert welig zoals bvb. de smakeloze werken van Ohnet, Decourcelle, Mary, Richebourg of Mérouvel die je telkens weer ziet opduiken. Daar mag men echter niet bij stilstaan; wie het fenomeen bestudeert, ontwaart ook een stroom laaiende *lectuur* en een niet te versmaden schat aan *literatuur*. De invloed van Walter Scott en Fenimore Cooper stuwde de schijfjesroman in de richting van geschiedenis en avontuur; dat waren de belangrijkste drijfveren en inspiratiebronnen.

De *roman feuilleton* is in de eerste plaats *roman historique* (Dumas, Hugo, Féval) maar wordt ook *romans de mœurs* (zedenroman) of *roman social* met vaak gigantische maatschappelijke fresco’s (Balzac, Sue, Soulié) en geeft later aanleiding tot een grotere variëteit aan genres, zoals de *roman policier* (nu doodweg kortweg “polar”), eerst *roman juridique* of *roman criminel* genoemd (Gaboriau, Ponson du Terrail en de “Mémoires” van politiemensen zoals Vidocq), de *roman fantastique* of *roman gothique* (vol met vampieren en spoken), de *roman de cape et d’épée* (mantel- en degenromans), of nog *anticipations* (voorloper van de SF), enz.

HET HANDELSBLAD

En dat heeft zijn repercussie in andere landen: zowel in Engeland waar Fielding, Trollope, Dickens, Collins de grote leveranciers zijn, als in Duitsland met Zschokke, Zahn, Marlitt, Karl May, in Italië met Salgari en Motta of in de Nederlanden met Van Lennep, Bilderdijk, Conscience.

Ook bij ons dus, waar de toen schaarse Vlaamse kranten niet aan het fenomeen kunnen ontsnappen. Reeds in 1844 verschijnt in de net opgerichte Antwerpse krant, *Het Handelsblad*, volgende tekst:

Er heeft zich onzer dagen, onder de uitgevers van dagbladen, een gebruik ingedrongen, hetwelk zoo algemeen is geworden dat men niet kan weigeren er zich aen te onderwerpen, op straffe van gerangschikt te worden onder de lieden die niet met de begrippen der eeuw voorwaerts willen streven. Dit gebruik, dat byna een wet is geworden, bestaet in het plaetsen van een feuilleton of mengelwerk in politieke

tydschriften. Dat deze feuilletons veel kwaeds kunnen stichten is onbetwistbaar. Wy zouden ons derhalve onthouden dit algemeen voorbeeld te volgen, indien wy niet in aenmerking namen dat wy, door eene goede keus van mengelschriften, dit gevaer geheel vermyden konden. Dit heeft ons doen besluiten, ons naer het zoo diep ingeworteld gebruik te voegen; vast voornemende, dat wy echter nooit iets in onze kolommen zullen opnemen, dat niet door iedereen met gerustheid moge gelezen worden. Daerdoor hopen wy de goedkeuring aller weldenkende en zedeminnende personen mede te sleepen.

Of hoe je hypocriet “Ja, maar...” zegt in plaats van een uit volle borst klinkende YES! Tenslotte behoorde veelschrijver **Snieders** tot de redactie van deze krant (hij werd later zelfs hoofdopsteller) en profiteerde nog geen klein beetje van deze nieuwigheid om zijn “ding” te plaatsen.

Toch was de situatie hier enigszins anders dan in Frankrijk of zelfs Nederland. In Vlaanderen heerste nog een groot analfabetisme. Het eindelijk onafhankelijk België was geen toonbeeld van welvarende staat. Een rijke Franstalige bourgeoisie regeerde over een arme bevolking die vaak honger leed. Terecht merkt **Amedée Arents** op dat de krant voor velen een luxe-artikel was; de krant werd in de herberg voorgelezen aan ongeletterden ofwel legden vier-vijf kennissen samen om zich een abonnement aan te schaffen. De drijfveer om een krant te kopen moest dus wel erg groot zijn.¹³

HENRI CONSCIENCE

Niettemin worden er allengs meer en meer kranten uitgegeven naarmate de eeuw ten einde loopt:

De Schelde (Antwerpen) – met **Jan Bruylants Sr.** in de redactie – liep van 1853 tot 1860 en werd opgevolgd door *De Koophandel* (1863). *De Gazette van Kortrijk* werd opgericht in 1876. *Het Laatste Nieuws* (Brussel) ontstond in 1888, *Gazet van Antwerpen* in 1891, *De Nieuwe Gazet* (Antwerpen) in 1897 als opvolger van *De Koophandel*, de *Gazet van Mechelen* in 1896. In Gent zijn dat *Vooruit* (1884) en *Het Volk* (1891), in Brussel *Het Nieuws van de Dag* (1884) en *Het Dagblad van Brussel*.

Dat zijn slechts enkele van de meest bekende of langdurige titels want in 1900 verschijnen er in Vlaanderen al 39 – al dan niet efemere – dagbladen en enkele honderden weekbladen! Men kan gerust aannemen dat al deze kranten tesamen een grote consumptie deden van “mengelwerken” (romans feuilleton).

Overigens zat men in Vlaanderen niet verlegen om vertalingen; niet vergeten dat België in de 19de eeuw de kwalijke reputatie geniet het paradijs te zijn van de *contrefaçon*, de nadruk of roofdruk, waarbij romans uit het buitenland, meestal Frankrijk, buiten weten van auteur en oorspronkelijke uitgever, worden (her)uitgegeven in meestal goedkope edities; de Vlaamse uitgevers en drukkers zullen zeker geen uitzondering op de regel hebben gemaakt.¹⁴

.....
13 *Amédée Arents: DE ANTWERPSE NIEUWSBLADEN (1801-1900), in “Antwerpen in de XIXde eeuw”, Apen, 1964.*

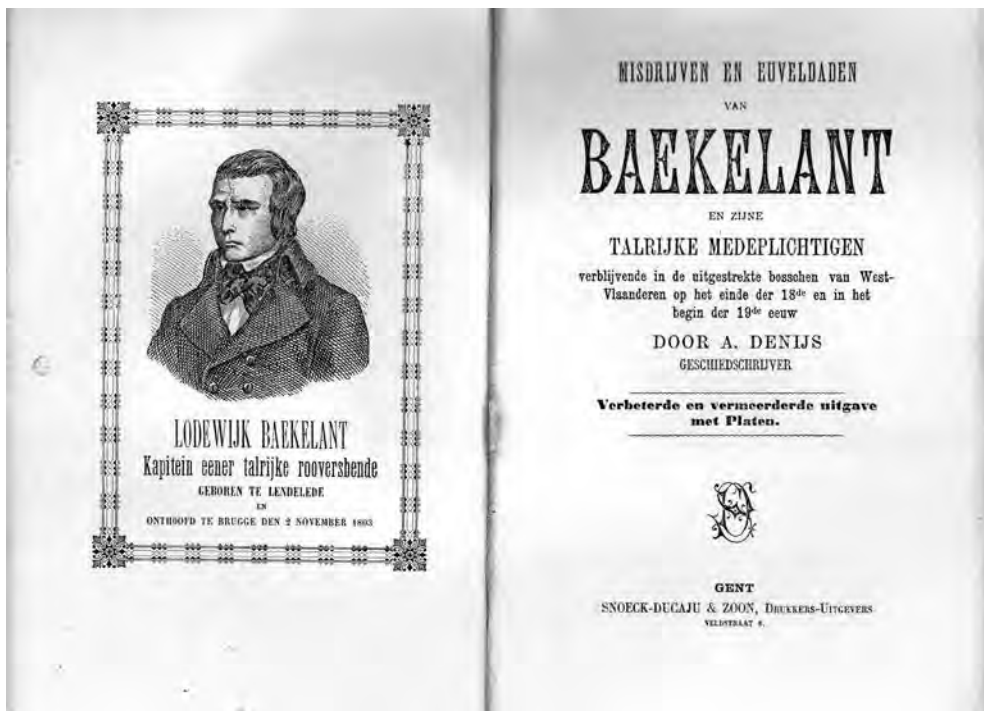
14 *François Godfroid: ASPECTS INCONNUS ET MECONNUS DE LA CONTREFAÇON EN BELGIQUE, Académie Royale, Bruxelles, 1999.*

In al dan niet “officiële” vertalingen waren hier bijzonder populair: **Bulwer-Lytton** en zijn *Pompeja*, (The last days of Pompeii), **Beecher-Stowe** (De hut van Oom Tom), X. de Montépin, Dumas, Féval, d’Ennery, Souvestre en vooral Eugène Sue wiens *Wandelende Jood* en *De mysteriën van het Volk* (later *De Verborgenheden des Volks*) overvloedig worden vertaald en gedrukt.

Maar er is ook de eigen productie met **Henri Conscience** (1812-1883) op kop en die Conscience komt zelfs in Frankrijk veelvuldig aan de bak o.a. in *La Lecture*, *Journal du Jeudi*, *L’Ouvrier*.

Bijzonder veel gelezen is ook **Pieter Geiregat** (1828-1902) met zijn vele historische werken, een genre dat ook **P. Cautereels** (1833-1903) beoefent. Uiteraard is Conscience hen daarin te sterk, hij die overdadig romantisme aan historie koppelt. Zeer geliefd wordt **Pieter Ecrevisse** met *De Teuten* (1844), *De bokkerijders* (1845) en *De vadermoorder* (1859). En er is ook **Emiel Dobbelaere** met *De Geheimen van Gent* (na die van Parijs door Sue, die van Londen door Féval en in afwachting van die van Antwerpen, Brussel en Amsterdam). Ook “historische criminelen” vormen een geliefd onderwerp, die het via volksoverlevering en volkslied tot vaak anonieme volksroman brengen zoals *Baekelant en zijne talrijke medeplichtigen* of nog *Het wonderbaar leven van Cartouche*, beiden te Gent door Snoeck-Ducaju uitgegeven.

En dit soort boeken kent - gezien het succes - ontelbare plagiarissen, na-apers en kopieerders.

Baekelant en zijne talrijke medeplichtigen, Snoeck-Ducaju Gent

VERSCIJNINGSVORMEN

Blijft H. Conscience dat vroege baken dat zovele lezers boeit en andere auteurs beïnvloedt en houdt men daarbij rekening met de sociale zowel als culturele activiteit in Vlaanderen, dan mag men het beeld toch niet te somber bekijken. De vaak amateuristische toneelkringen die de erfgenamen zijn van de rederijderskamers, de activiteiten van de uitgevers en drukkers, de groeiende en opkomende pers, het draagt allemaal bij tot de expansie van de volksroman; alleszins een vlag die een meer omvangrijke lading dekt dan het eenvoudig mengelwerk laat vermoeden. Tenslotte spreekt men in Frankrijk ook meer van roman populaire dan van roman feuilleton, waarmee men die brede stroom aanduidt die van **Eugène Sue** tot **Marcel Allain** (*Fantômas*) gaat en waarmee men alle mogelijke verschijningsvormen van ontspanningsliteratuur, zeg maar lectuur, wil bestempelen.

Helaas maakt een totaal gebrek aan historische studie van dit literair fenomeen het erg moeilijk om de ware toedracht en evolutie ervan – althans in Vlaanderen – in te schatten.

De lezer zal ons dus niet euvel duiden dat we hier beknopt een summier overzicht geven van de vier verschijningsvormen die de volksroman bij ons kenmerken, te meer onze R & B – bij wie we zo dadelijk weer terecht komen – in al deze respectievelijke vormen hun opwachting maken.

Noch dat we nogmaals herhalen en blijven herhalen dat zowel in Vlaanderen als elders de volksroman in grote mate zijn bestaansrecht te danken heeft aan de uitgevers en niet zozeer aan de auteurs. Het zijn de uitgevers, de uitgever-drukker of de krantenuitgever, die respectievelijk verantwoordelijk zijn voor modes, tendensen, trends. Zij zijn het die een behoefte creëren bij het lezend publiek en aan die behoefte tegemoetkomen door het op de markt gooien van auteurs en romans. Wat succes kent wordt voortgezet, wat niet verkocht raakt wordt onderbroken en afgevoerd.

De verschillende verschijningsvormen zijn:

- a) het goedkope boek,
- b) het feuilleton in de krant,
- c) romans in losse afleveringen en
- d) het fascicule of schriftroman in reeksverband.

A) HET GOEDKOPE BOEK was een meestal niet te groot exemplaar van een roman die, in één of meerdere banden, op slecht papier en genaaid, op zo groot mogelijke oplage verspreid werd. Model stond hier de *Blauwe Bibliotheek* van uitg. Thys aan de Vlasmarkt te Antwerpen, allicht in navolging van de fameuze *Bibliothèque Bleue*¹⁵. De “blauwe

.....
15 Claude Witkowski: *LES EDITIONS POPULAIRES 1848-1870*, Gippe, Paris, 1997.

- *De Bibliothèque Bleue werd uitgegeven te Troyes van de 16de tot de 19de eeuw maar er bestond in de 19de eeuw ook een kortstondige BB te Parijs uitgegeven en gedrukt door Bry met enkel en alleen ridderromans. Meer dan waarschijnlijk waren de “blauwe boekjes” een vorm van roefdruk en nadruk van de Franse Bibliothèque Bleue. Zie ook in (13). Heeft iemand dit ooit eens nagekeken, zeg?!*

boekjes” waren een van die succesverhalen van bij ons, waardoor volkse lectuur verspreid werd. De verspreiding gebeurde grotendeels door rondreizende verkopers en deze *littérature de colportage* was niet enkel gebonden aan “romans”; het waren vooral de “toverboeken” die buiten de steden ware “bestsellers” werden.

Aan die verschijningsvorm danken we één van onze grote klassieken van de volksliteratuur, nl. de hierboven reeds geciteerde *De Bokkenrijders* van de Eeklose vrederechter, **Pierre Ecrevisse** (1804–1879). Zijn roman verscheen oorspronkelijk in 1845 onder de titel *De bokkenrijders in het land van Valkenberg* te Brussel bij C.A.J. Greuse. Het is een enorm populaire volksroman – waarvoor Domien Sleeckx een passend en Vlaamsgezind woord vooraf schreef – geprangd in een kleine boekje van 9 bij 14 cm, dat 396 pagina’s telt.

Nadien is het ook ettelijke malen herdrukt, zowel als “mengelwerk” in de kranten (in 1923 verscheen het nog in *De Schelde*) als in boekvorm. In 1969 werd het voor de zoveelste maal herdrukt, zij het ingekort, bij Opdebeek te Antwerpen, terwijl Beckers het nogmaals “aangepast” een allerlaatste maal publiceerde omstreeks 1980.

ABRAHAM HANS

Niet minder populair, want eveneens gebaseerd op historische feiten, is het lot geweest van *Bakeland* (etymologisch verwarrend want ofwel Bakeland ofwel Baekelant of nog Baekelandt gespeld) dat in 1858 wordt neergepend door pastoor **Victor Huys** (1829–1905) en herlezen door *Guido Gezelle*. Het boek kende zijn 10de druk bij Lannoo in 1974, in een bewerking van Walter Baes. Deze bewerking van *Baekelandt of de Rooversbende van 't Vrijbosch* was alleszins correct en eerbiedwaardig; helemaal anders dan die van uitg. De Schorpioen die in 1969 in twee banden een afgrijselijk verminkte versie bracht en waar de “bewerker” het lef had zijn naam naast die van Huys te plaatsen. Deze versie van V. Huys en H. Van Duyn liep onder de titel *De bende van Bakelandt*. Om het allemaal eenvoudig te houden verscheen onder dezelfde titel in 1970, en eveneens in twee banden, een herdruk van de roman van **Jan van Contich** en **Johan Verdijck** (m.a.w. van **Abraham Hans**) die oorspronkelijk moet verschenen zijn omstreeks 1910 (en mogelijk ook in *Het Laatste Nieuws* liep).

Acheraf beschouwd lijkt het alsof de lezer er niet genoeg van krijgen kan; in werkelijkheid zijn het de uitgevers die elk hun deel van de koek opeisen onder het motto: het volk wil Bakelant? Geef het volk zijn Bakelant! Wat uiteraard wel eens tot een verstikking van het onderwerp leidt.

De Bokkenrijders door Ecrevisse

We hebben hierboven reeds een anonieme editie vermeld, maar er volgt nog meer, zo de *Bakelandt* van Janszoon in afleveringen bij Hoste verschenen (en waarover later meer) of de romantische versie uit 1923 door ene Frans Cornelis geschreven.

Ook Jan de Lichte was zo'n populaire moordenaarsfiguur. Over hem schreef (nogmaals) Abraham Hans zijn *Jan de Lichte en zijn zwarte roversbende*, onder pseudoniem **H. Van Horenbeek**, eerst in 1908 verschenen en in 1970 nog herdrukt bij Opdebeek en die blijkbaar niets te maken had met de versie van *Louis-Paul Boon* (*De bende van Jan*

Het Volk

REDACTIE – BEHEER – PUBLICITEIT : Forelstr. 22, Gent - Broekstr. 50, Brussel

66e JAARGANG - MAART 1956

Na de succesroman

De bende van Bakelandt

in nieuw vervolgvverhaan
dat U
in spanning zult volgen!

GANS HET
VLAAMSE
LAND HEEFT
GESIDDERD
VOOR

JAN DE
LICHTE
EN ZIJN ZWARTE
ROVERBENDE

Dit ADEMBENEMENDE VERHAAL
verschijnt van maandag 27 februari af
als feuilleton in dagblad «HET VOLK»

LEES

op de volgende
bladz., van deze
uitgave, het
begin van de
gewelddadige
ondernemingen
van de beruchte
struikrover.

Gebruik dit balletijn!

Knip deze bon uit en geef hem volledig ingevuld aan uw gewone dagbladverkooper of stuur hem aan «Het Volk», Forelstraat 22, Gent. Er wordt dan voort een stipte verdere bestelling van ons blad gezorgd.

Ondersgetekende NAAM

ADRES straat, nr.

te wenst verder
«Het Volk» te ontvangen langs zijn gewone dagbladverkooper.

Handtekening
.....

Illustratie van Rik Clément voor de aankondiging in *Het Volk*

de Lichte, 1957). Met al die drukken en herdrukken wordt het de lezer niet gemakkelijker gemaakt. Maar ook uitgevergers legden elkaar het vuur aan de schenen. Wanneer Bruylants in 1895 aan Hoste voorstelt om een Baekelantroman te publiceren krijgt hij van zijn uitgever allerlei richtlijnen opgelegd, omdat een andere uitgever op dat moment ook een Baekelant gaat uitgeven! Het staft onze bewering dat uitgevergers de touwtjes in handen hebben en wel uitkijken naar wat loopt of niet loopt, edoch weinig of niets eerbied tonen voor de auteurs zelve. De Schorpioen maalde niet om de originele tekst, Opdebeek – die een laatste reeks volksromans herdrukte – deed dat zonder de minste informatie over antecedenten, wel en wee van auteur of romanpersonages. Ronduit schandalig was de serie herdrukken *Vlaamse Volksboeken* bij uitg. Beckers in de jaren '80, waarin de originele teksten deerlijk verminkt werden. Ergens bewijst het ook hoezeer romanpersonages, al dan niet gebaseerd op werkelijke personen, een eigen leven leiden, maar vaak oneerbiedig van generatie op generatie worden overgedragen tot ze in het vergeetboek geraken. Een ultieme levenskans wordt hen beschooren indien er later nog een beeldverhaal wordt gemaakt – zoals Vandersteen deed voor Robert en Bertrand, hoewel er ook minder fraaie voorbeelden zijn zoals de vaak betwistbare Bakeland-strip van **Hector Leemans** in HLN – of nog een film of tv-reeks.

B) – TWEEDE VERSCHIJNINGSVORM IS DIE VIA DE KRANT.

Dat is het *feuilleton*, dwz. de roman die in schijfjes dag na dag verschijnt, naar het Frans model. En die dus ook geschreven is in functie van de dagelijkse verschijning, met liefst telkens een pointe of een chute die de lezer naar het vervolg moet doen snakken. Dat is de vorm die wij kennen als *mengelwerk*.

Zulke vervolgormans schrijft men al lang niet meer; feuilletons zijn in de 21ste eeuw zo goed als verdwenen uit de kranten en weekbladen. In de 19de eeuw ging het om origineel werk, dat exclusief in de kranten verscheen en zonder garantie van een boe-keeditie; in de 20ste eeuw was dat reeds minder frequent en ging het vaak om de naam van de auteur of de bekendheid van een titel en minder om een “prepublicatie” en de exclusiviteit van het werk zelve. We zullen zien dat Hoste zijn “Robert en Bertrand” drie-vier of meer keren blijft opnemen in zijn krant als feuilleton. Idem trouwens voor romans van Abraham Hans en in dat geval kan men deze werken niet langer doen gelden om hun exclusiviteit noch hun “prepublicatie”.

Het zijn nochtans lange tijd de mengewelken geweest die de lezer aan een krant bonden, omwille van het *wordt vervolgd*-effect, wat men in Frankrijk *rez-de-chaussée* noemde en bij ons *onder de streep*, omdat die tekst onderaan de pagina liep, over de breedte van het blad en zo van alle verder nieuws (politiek, cultuur, rampen, gebroken armen en benen en ook de zo gretig gelezen kleine annonces en de sportuitslagen) gescheiden werden door een streep.

JACK-THE-RIPPER

Dat feuilleton of mengewelk (sommige kranten hadden er twee of drie lopen per dag) was de “oorspronkelijke” publicatie die, naargelang de vraag van de lezers, nadien ook in boekvorm of afleveringen kon verschijnen. Zeker was dat niet en boven-

Om maar te zeggen dat kwaliteit of succes niet garant waren voor herdrukken. Vond een uitgever dat de citroen nog meer mocht worden uitgeknepen, dan werd het feuilleton of mengelwerk nog eens in afleveringen gebracht.

Vele feuilletons die in Vlaamse kranten verschijnen zijn overigens vertalingen, heel veel uit het Frans maar ook uit het Engels, het Duits en hier en daar Italiaans of Russisch. Vlaamse bijdragen duiken timide op van de jaren achttiendertig af. Pas einde van de jaren veertig wordt het ook bij ons een mode. In *Het Handelsblad* (Antwerpen) worden mengelwerken en feuilletons van 1846 af abundant gepubliceerd en in dat blad - beheerst door **August Snieders** (1825-1904) - zorgt de meester des huizes voor een eigen toevoer van feuilletons. Van 1847 tot 1899 levert August meestal korte feuilletons, een dertigtal in totaal. Zijn broer, **Jan Renier** (1812-1888), levert er voor dezelfde krant een goed dozijn. Domien Sleenckx, van wie we reeds zagen dat hij *Ecrevisse* inleidde voor diens monumentale *Bokkerijders*, is de uitgever en directeur van *De Schelde*, waar hijzelf zeven feuilletons levert maar ook de Vlamingen *Ecrevisse*, **Van Kerckhoven** en **Zetternam** aan bod laat komen, naast de buitenlanders Dumas, Dickens, Lamartine, Sand, Sue, Andersen...

De grote kweekvijver van feuilletons en mengelwerk allerhande is *Het Laatste Nieuws* van Vader Hoste. *Een goed feuilleton is alles!* schreef Vader Hoste ooit. Deze "cri du coeur" (et du portefeuille) zet hij in de praktijk om door het uitgeven van ontelbare Franse klassieke en traditionele auteurs maar ook werk van Hoste himself, Verhulst, Auctor en vooral **Abraham Hans** (1882-1939) die de Vlaamse eer hooghouden. Van 1911 tot 1940 - dus tot kort na zijn dood - verschenen in die krant 46 feuilletons van Hans!

Maar met Hans zitten we reeds in de 20ste eeuw en langzaam maar zeker evolueert het zogenaamde mengelwerk. Hoewel kranten zowel als weekbladen nog overvloedig feuilletons en vervolgmans opnamen, zal er minder en minder origineel werk verschijnen en duiken van de jaren dertig af beeldverhalen op die de uitgevers tot andere ideeën aanzetten (bijlages voor de jeugd, jeugdbladen en stripalbums).

Maken we een balans op van de Vlaamse feuilletonisten, dan komen we toch een beetje bedrogen uit. De vergelijking met het buitenland valt falikant uit. Onze grote Vlaamse feuilletonisten zijn Sleenckx, Snieders, Hoste, Verhulst, Auctor en als sluitstuk Abraham Hans m.a.w. het Vlaamse feuilleton leeft van 1847 (Snieders) tot 1940 (laatste Hans-feuilleton) maar als grote figuur is Verhulst zowat de enige nog leesbare feuilletonist uit de 19de eeuw, zij het dat hij op de hielen wordt gezeten door Auctor. Wat nogmaals aantoont dat we hier geen Sue, geen Dumas, geen Hugo noch een Ponson du Terrail of Féval hebben gehad, maar toch creëerden Verhulst en Auctor de onvergetelijke figuren *Robert en Bertrand*, die naast de klassieke volksromans *Bakelandt* en *De Bokkerijders* zowat de enige lichtpunten zijn van de Vlaamse volksromans uit de 19de eeuw. Oei!

C) Het mengelwerk verscheen ook naast de krant onder de vorm van een **LOSSTAANDE WEKELIJKSE AFLEVERING**; een roman werd in een aantal afleveringen gebracht. Het oorspronkelijk idee was om via afleveringen abonnees aan een krant

te binden, maar het succes van deze formule maakte dat andere uitgevers deze verschijningsvorm ook toepasten en romans in afleveringen via boekhandel, krantenverkopers en “colporteurs” los verkrijgbaar maakten. In wezen waren dit voorlopers van wekelijkse of tweewekelijkse tijdschriften.

Eens een roman voltooid mocht de lezer zijn afleveringen naar de uitgever of drukker brengen, die vaak gratis voor een passend bindwerk zorgde, ofwel eenvoudig genaaid, ofwel voorzien van een harde gekartonnerde kaft, zeg maar een vorm van luxe-editie. Zo vermocht de lezer zijn werk als een echt boek bij te houden. Het is deze hectische manier, om een roman in boekvorm bij te houden, die maakt dat er zo weinig complete volksromans werden geconserveerd. Niet iedereen had het geduld of de interesse om al die afleveringen bij te houden. Vele lezers lazen hun aflevering en gooiden die weg. Het aantal bijgehouden, complete exemplaren mag men gerust gering noemen.

Kostte een krant in de jaren '90 tussen 2 en 5 centiemen, dan moest men reeds 7 of 10 centiemen neerleggen voor één aflevering. Uiteraard moest je voor een krant elke dag betalen en voor een aflevering slechts één keer per week. Elke aflevering telde oorspronkelijk 16 pagina's, gelijk aan één katern, gevouwen en gesneden. Soms ging men tot 32 bladzijden maar het verplichte ook elke auteur (of vertaler) om vlijtig zijn aantal gepende vellen op tijd af te leveren, zoniet bleven uitgever, drukker en bovenal lezer in de kou!

Het voordeel van zo'n katern was dat je er meer leesvoer aan had dan een dagelijkse aflevering onder de streep. Uitgever Hoste zag onmiddellijk heil in dat systeem. De redacteurs van zijn dag- en weekbladen kon hij gewoon voor de kar spannen en zorgen voor schrijf- en vertaalwerk. Die sukkels konden er gerust een boterham meer mee verdienen, want voor de uitgever was het een prima bron van inkomsten. Bovendien was het een manier om reclame te maken voor de eigen bladen. En op de koop toe poogde hij Nederlandse en Franse lezers te lokken met de verkoop van afleveringen in Nederland en vertalingen in het Frans voor Waalse lezers.

SYSTEEM

Ja, vader Hoste zag het wel groot. Einde 19de eeuw moet hij bij ons zowat de belangrijkste leverancier van “afleveringen” zijn geweest. Het succes van deze formule – uit Frankrijk overgewaaid – noopt andere uitgevers – niet noodzakelijk van kranten en weekbladen – om, eenvoudig weg, uit het immense reservoir volksromans te putten en die in goedkope afleveringen te bieden.

De formule is handig en gezien de drukker geleidelijk aan – en over een min of meer lange termijn – moet drukken, laat het de uitgever toe reeds van de tweede aflevering af (de eerste wordt meestal gratis verspreid als lokmiddel) een deel van de kosten te recupereren. Volgens dit systeem gaan ontstellend veel volksauteurs bij ontstellend veel uitgevers worden uitgegeven. De belangrijkste onder hen zijn: de *Vlaamsche Boekhandel* (in werkelijkheid een dekmantel van Hoste, later overgenomen door Opdebeek, mogelijk als een soort joint-venture avant la lettre), *Patria* en *Verhoeven* te

Antwerpen, *De Schorpioen* te Brussel, maar ook *Snoeck & Ducaju*, *De Vlam* en *Castrum* (allen te Gent) doen daar aan mee, naast vele anderen.

Tot laat in de jaren vijftig van de XXste eeuw hielden enkele uitgevers o.w. Hoste, De Vlam en De Schorpioen dit systeem in leven. Ook een aantal familiale weekbladen (*Ons Land*, *Averbode's Weekblad*, *Ons Volk*, *De Zondagsvriend*...) gaven romans in afleveringen uit, met een op krantenpapier gedrukte katern die op de middenpagina geniet werd.

D) En dan als laatste publicatiemiddel was er het *fascicule* of de *Heftrouane* (of zoals men in Nederland zo mooi zegt: de *schrijftroman*), ontstaan op het Europees vasteland begin 20ste eeuw; in feite hebben we dit te danken aan **Alwin Eichler** (1859–1912), die als Duitse afgevaardigde van Münchmayer Verlages in de Verenigde Staten van Amerika romans van Karl May probeert te slijten. Daar neemt hij kennis van het *Dime Novel*-fenomeen: volksverhalen die voor vijf of tien cent als goedkope paperbacks worden verkocht, formaat 16,5/10,5 cm en meestal zo'n 100 bladzijden dik.

Dat fenomeen ontstond in 1860 toen de gebroeders **Erastus** en **Irwin Beadle** samen met **Robert Adams** de handen ineensloegen om “popular fiction” goedkoop aan de man te brengen met heruitgaven, in één band, van feuilletons allerhande uit kranten en weekbladen. Dat werden de *Beadle's Dime Novels* (dime= 10 cent van een dollar, halfdime= vijf cent).

EICHLER

Het succes was immens en zorgde voor een vloedgolf aan publicaties en uitgevers, met succesverhalen rond personages als *Nick Carter*, *Buffalo Bill*, *Old King Brady*, *Frank Merriwell* en vele anderen, zeg maar het begin van popular fiction dat zal leiden tot de pulp magazines maar ook de “serials” via radio, film en televisie...

Eichler keerde naar Duitsland weer met op zak enkele contracten van uitgevers als *Street & Smith*, *Frank Tousey* e.a. en begon er aan, zij het onder een aangepaste vorm, de Hefte. Dat is een brochure met een volledig verhaal, meestal rond één personage of onderwerp of nog onder een gemeenschappelijke titel. Het is een vorm die nu nog populair is in Duitsland, het paradijs van de “Hefte”. De brochure of het fascicule is gegroeid uit voorliefde voor sommige helden – de detective, de cowboy, de geleerde, de ruimtevaarder, etc. – van en over wie men telkens weer nieuwe avonturen wil kennen.

Naar vorm is het genre ontstaan als een voortzetting of uitloper van de publicatie in afleveringen, waarbij vooral de lage prijs en de verspreiding succes in de hand werkten. Naar inhoud is de publicatie in reeksverband meestal gebonden aan een figuur – de held(en) – die als zoveelste epigoon, surrogaat, kopie, antithesis, of noem het zoals je wil, van de heldhaftige personages die ontstonden in de eerste succesjaren van de “roman feuilleton”. Is Sherlock Holmes – meer dan Dupin – de oervader, het prototype zoniet archetype van de “sleuth”, dan zal hij zoveel keren worden gekopieëerd als de uitgever en zijn achterban – de lezersmassa – dat noodzakelijk acht, van *Harry Dickson* tot *John Sinclair*; idem voor alle cowboy-verhalen die *Buffalo Bill* inspireerde, van *Texas Jack* tot *Bill Rocky*, etc.

Gebundelde schriftroman van uitg. Patria

Oorspronkelijke Franse versie bij Patria

Vertaald door Raf Verhulst?

Harry Dickson van Hippolyte Janssens

Ter lande is voor W.O.II vooral *Patria* (Antwerpen) actief op dat gebied, maar ook ene *Hippolyte Janssens* te Ledeberg, die voor rekening van de uitg. *Roman- en Boekhandel* te Amsterdam, in België de verspreiding verzekert van allerlei reeksen zoals *Lord Lister*, *Nick Carter*, *Buffalo Bill* en *Harry Dickson*. Hij wil ook zoveel mogelijk in het Frans uitgeven en zo ontstaat een Franse reeks *Harry Dickson* waarvoor hij o.m. een zekere *Jean Raymond De Kremer* als vertaler aanwerft. Die man schrijft toevallig ook onder de namen **Jean Ray** en **John Flanders** maar dat is een ander verhaal.

Het is tenslotte ook een andere vorm van volksliteratuur, meer apparant aan wat wij nu onder “pulp” verstaan en die voor alle publiek wil openstaan; want Janssens geeft ook teksten voor dames uit, zoals de reeks *Succes-Romans*.

HET MANNEKENSBLAD

Wie dat ook doet, zijn *Snoeck-Ducaju* te Gent of nog *L. Vriens* en *P. Vingerhoets* te Borgerhout, met *De roman van de Dag*. Deze uitgevers brengen ook op kleiner formaat *De schoonste Liefdesromans*; iets wat *Patria* hen nadoet met de *Boeiende Romans* op groot formaat en *Boeiende Liefdesromans* op kleiner formaat. Diezelfde *Patria* gaf ook reeksen uit met werk van **Gustave Aimard**, **Gustave Le Rouge** (o.a. *Dr. Cornelius* met prachtige covers van **Julien t’Felt**, mooier dan de originele Franse illustraties!), de Engelse reeks *Dick Turpin*, enz.

Begin van de 19de eeuw waren er ook de *Vlaamsche Uitgaven* in de Jeruzalemstraat te Antwerpen, die niet alleen fascicules brachten in de reeks *De Volksroman* (20 centiemmen) maar ook de *Groote Avonturen* (6 centiemmen) en het eerste Vlaamse stripblad, nl. *Het Mannekenblad*, *geïllustreerd weekblad voor de jeugd* (6 centiemmen), inderdaad het eerste gekleurd weekblad te lande (1911) en daarnaast *Het Lacherke* met veel (getekende) humor voor het gezin. Het is overigens in dat *Mannekenblad* dat ene Koning zijn *Zonen van Robert & Bertrand* brengt.

Het fascicule blijft lang populair, ook na W.O. II o.m. bij *De Vlam*, *Fiat*, *Castrum* (Sacha Ivanov!), *Distrigo* en enkele andere uitgevers, voornamelijk *De Schorpioen* (later *Byblos*), als laatste grote uitgever in België, die het tot in de jaren negentig van vorige eeuw zal uithouden. Het verdwijnen van deze uitgever heeft ook het einde van de “pulpcarrière” van een schare auteurs als gevolg gehad, met name **Ludo Van Eckhout** (Jo Durand!), **Bart Holsters**, **Julien Raasveld**, **Bob Van Laerhoven**, **Paul Van Herck**, **Walter Soethoudt**, **Frank Van Dijck**, **Eddy Bertin**... Wat nu nog aan fascicules in het Nederlands taalgebied verschijnt is schier uitsluitend vertaalwerk.

Het laatste klein formaatje van de Vlaamse pulpindustrie

Wel gaf deze ultieme “support” in België ontstaan aan een particuliere vorm van pulpboekjes, de kleine formaatjes (18/13), die van de jaren dertig tot zestig een ongehooflijke bloei kenden, met als uitschieters de *Hanskens*, de *Vlaamse Filmpjes* (ze verschijnen nog steeds, al lopen ze op hun laatste beentjes), de *Ricardo's*, *Ivanovkens* en vele, vele anderen.

Voilà. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van typische volksromans, goedkope lectuur die hier gretig werd verslonden en waar helaas weinig van overblijft.

Hoewel... wie er de titels van deze “Vlaamsche” productie uit die jaren op naslaat, merkt dra dat fictieve personages en helden meer weerklank vinden dan de namen van de respectievelijke auteurs. *De Bokkerijders*, *Baekelant*, *Robert en Bertrand*, *Tijl Uilenspiegel* en *Keizer Karel* zijn gemeengoed. Maar wie kent de namen van de respectievelijke schrijvers?

Het zegt veel over de “geringe” literaire waarde van deze auteurs, die in tegenstelling tot Franse, Engelse en Duitse romanciers, geen buitenlandse roem halen en zelden de taalgrens overschrijden, uitgezonderd Conscience welverstaan en enkele sporadische werken van Raf Verhulst, Auctor, Ecrevisse en J. Hoste.

Maar meer dan bij Conscience zijn die enkele vertalingen er slechts gekomen uit een zeer mercantiel oogpunt. Hoste had de middelen om zijn auteurs te laten vertalen, dus deed hij het. Te meer hij meteen zijn naam naast de ware auteur liet prijken.

En of Hoste dat verdiende? Is het niet zo dat hij gewoon van zijn positie misbruik maakte om telkens weer als “auteur” te worden aanzien? Het antwoord ligt voor de hand maar daarom moeten we Hoste niet noodzakelijk met alle zonden Israëls overladen. Hij blijft hoe dan ook de mentor, de goeroe, van het Vlaamse mengelwerk en dito volksroman. De man zonder wie Robert en Bertrand nooit zou verschenen zijn. En daarom eerst nog even de “spot” op hem gericht!

POST SCRIPTUM

Het zal de lezer zijn opgevallen dat ik niet verwees naar Engelse toestanden. Net zoals de Verenigde Staten in de ban waren van de “dime novels” kende ook England een hoogtepunt in “popular fiction” met de “penny dreadfuls” die al veel vroeger de markt overspoelden. Zo van de jaren 1830 af werden die in wekelijkse publicaties op goedkoop papier gedrukt en voor de prijs van one penny (honderdste deel van een pond); ze werden “dreadful” genoemd omdat het meestal om sensatieleesvoer ging, over misdadigers, moorden, executies, allemaal om ter gruwelijkst. Rond de eeuwwisseling werd er schoon schip gemaakt (toch een beetje-) en evolueerde de penny dreadfuls naar meer reguliere tijdschriften zoals “Union Jack”, inclusief jeugdbladen en sentimentele romans. Het liet wel sporen na met de consecratie van helden als Varney the Vampire, Dick Turpin, Sexton Blake, voor elk wat wils! Maar wie zal zeggen wat Eichler zou gedaan hebben mocht hij, niet naar de States, maar naar het trotse Albion zijn gereisd, om daar te worden geconfronteerd met de “penny dreadfuls”?